

Balanceren op de cao- helling

Paul de Beer

Rein de Sauvage Nolting

Symposium 11 juni 2024

DE BURCHT

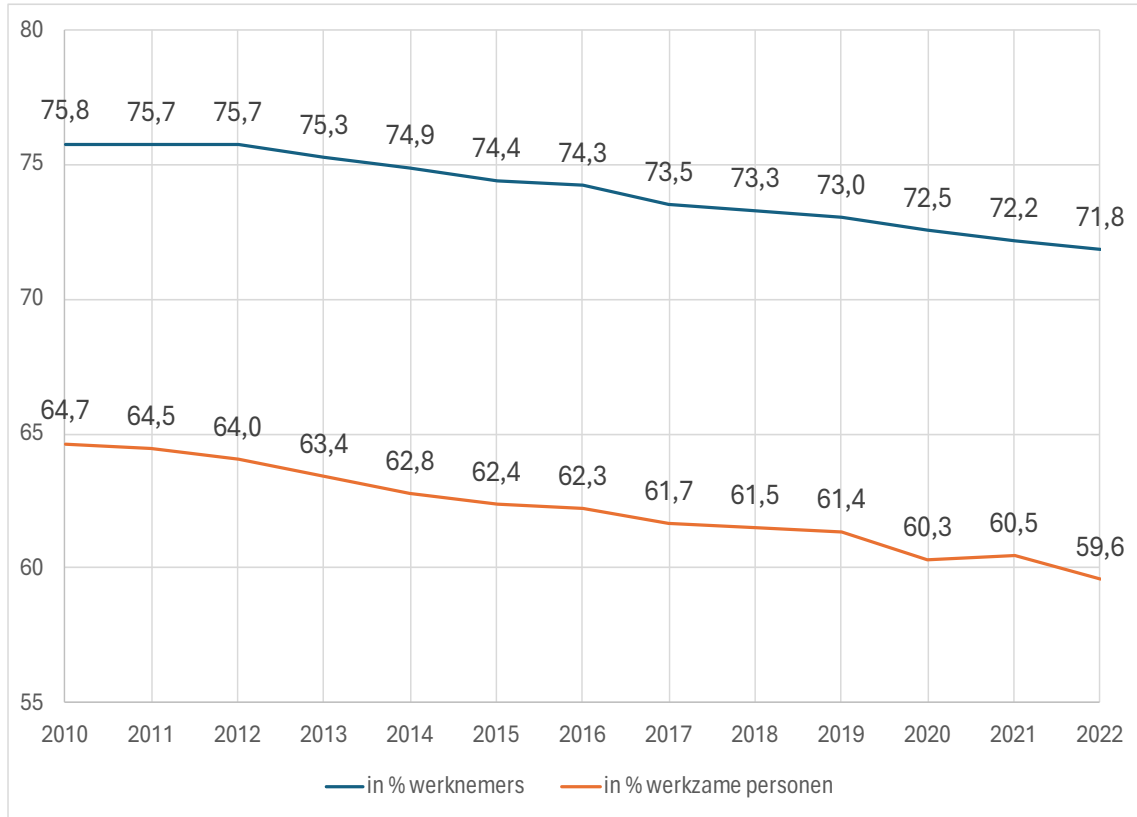
Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging

Inhoud

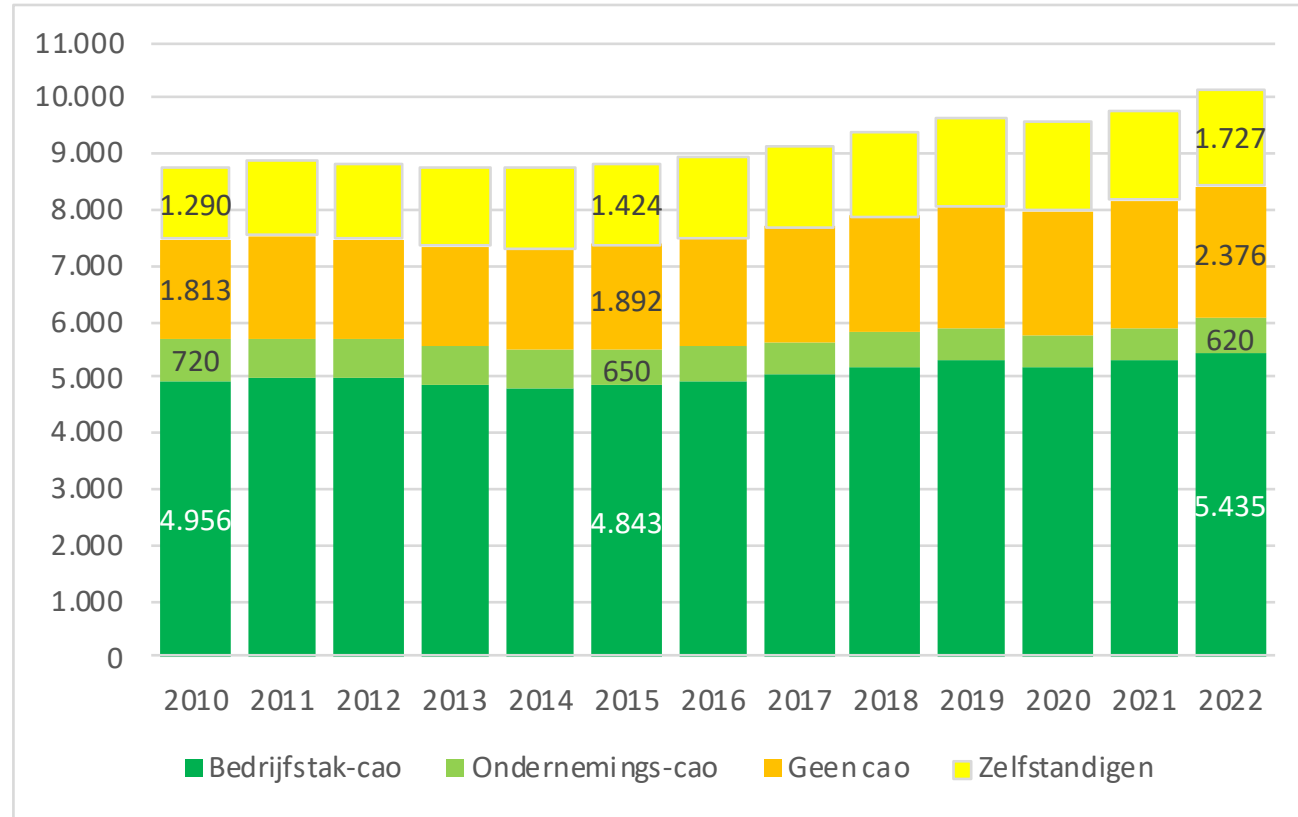
1. Kwantitatieve ontwikkeling cao-dekkingsgraad
2. Dekkingsgraad van enkele branches
3. Hoe het tij te keren?

Cao-dekkingsgraad daalt gestaag

Percentage werknemers c.q. werkenden onder cao

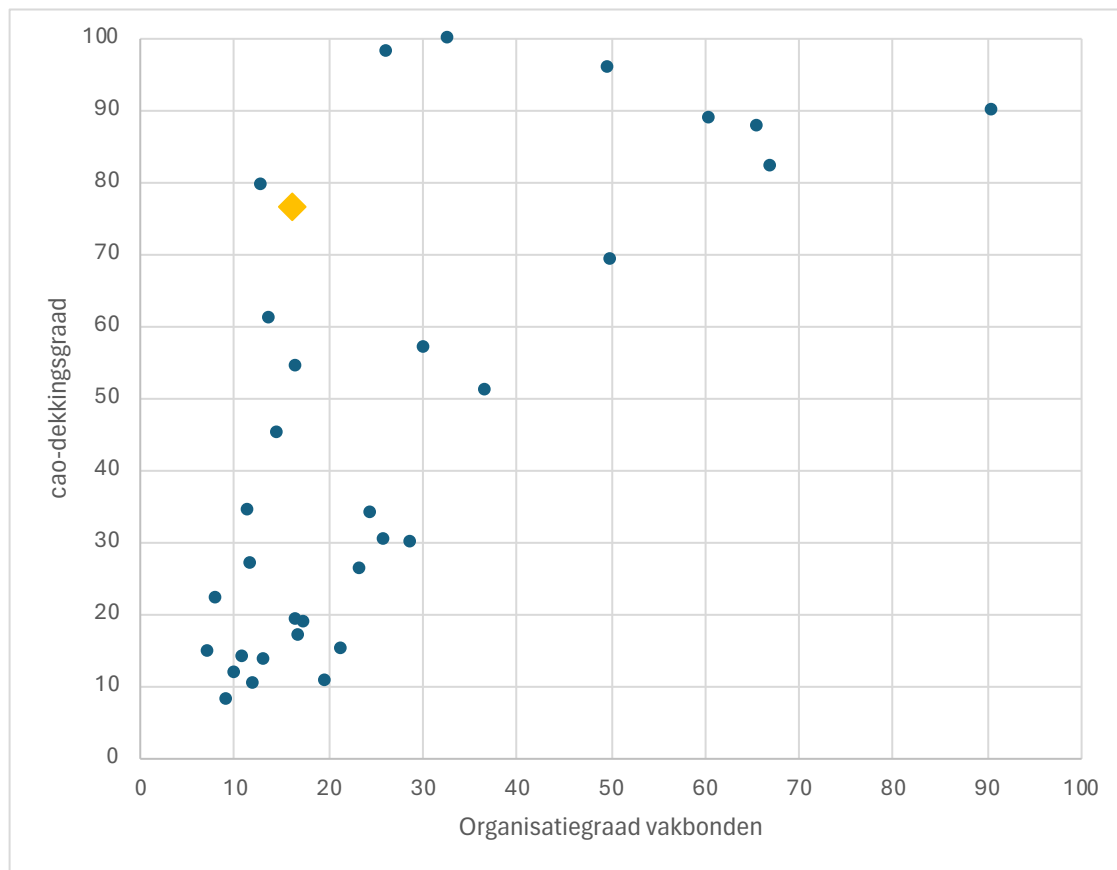
Werkenden wel/niet onder cao (x 1.000)

Bron: CBS (maatwerktabel, Statline)

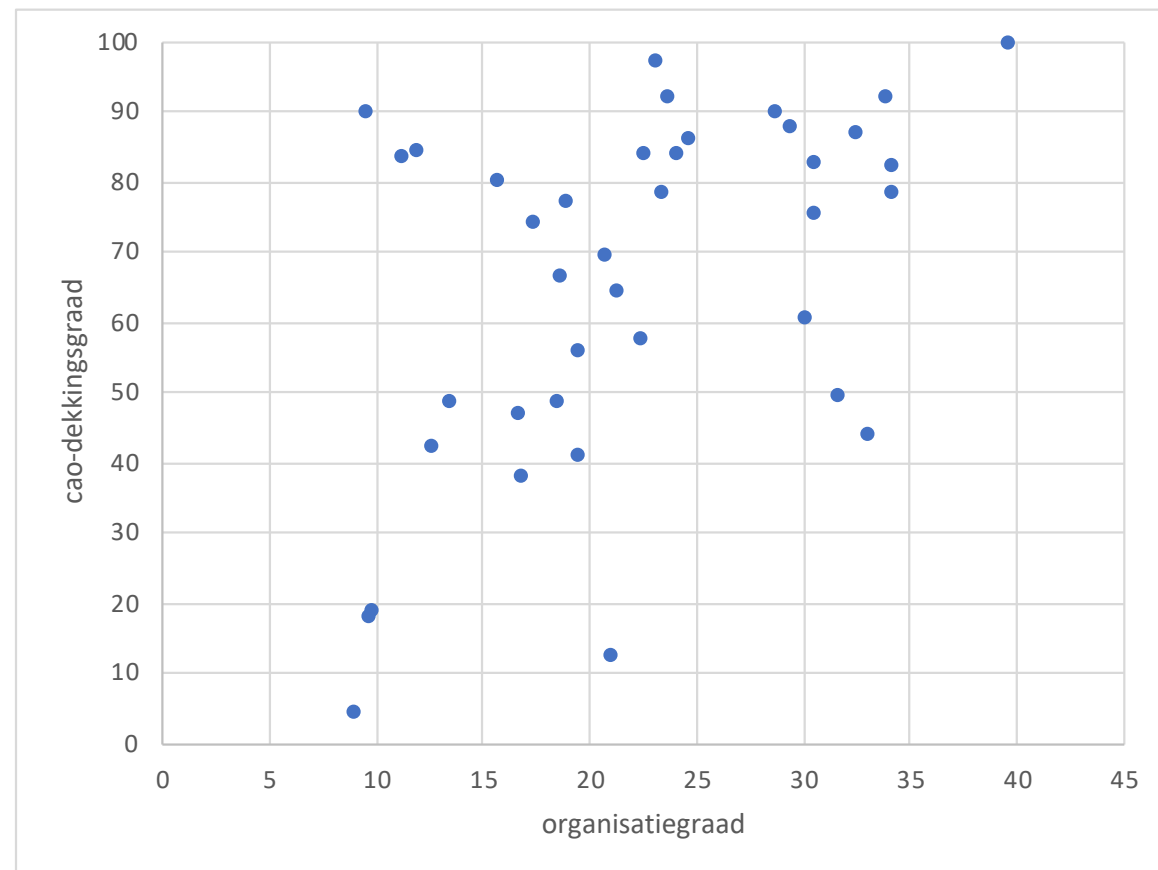
Hoge organisatiegraad vakbonden geen voorwaarde voor hoge cao-dekkingsgraad

Vergelijking tussen landen

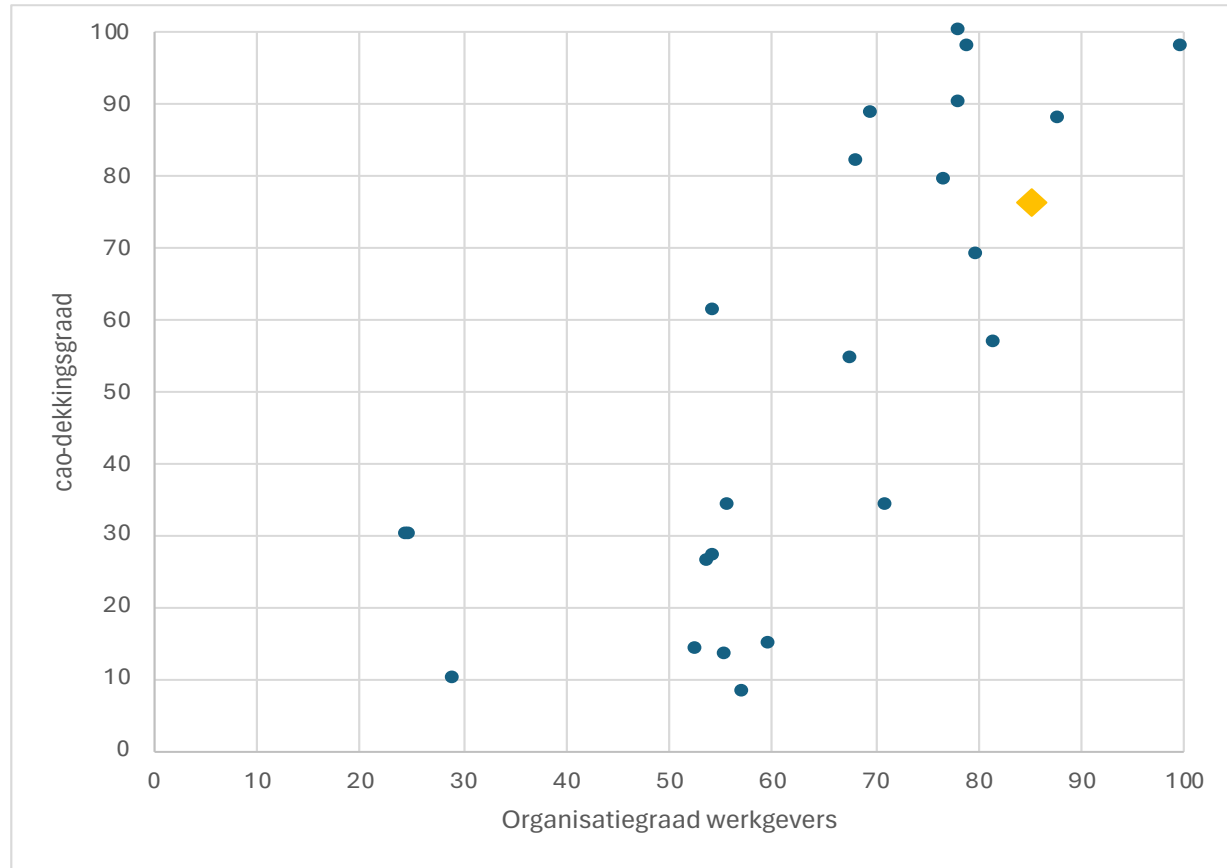
OECD-landen; bron OECD/AIAS-ICTWSS

Vergelijking tussen sectoren in Nederland

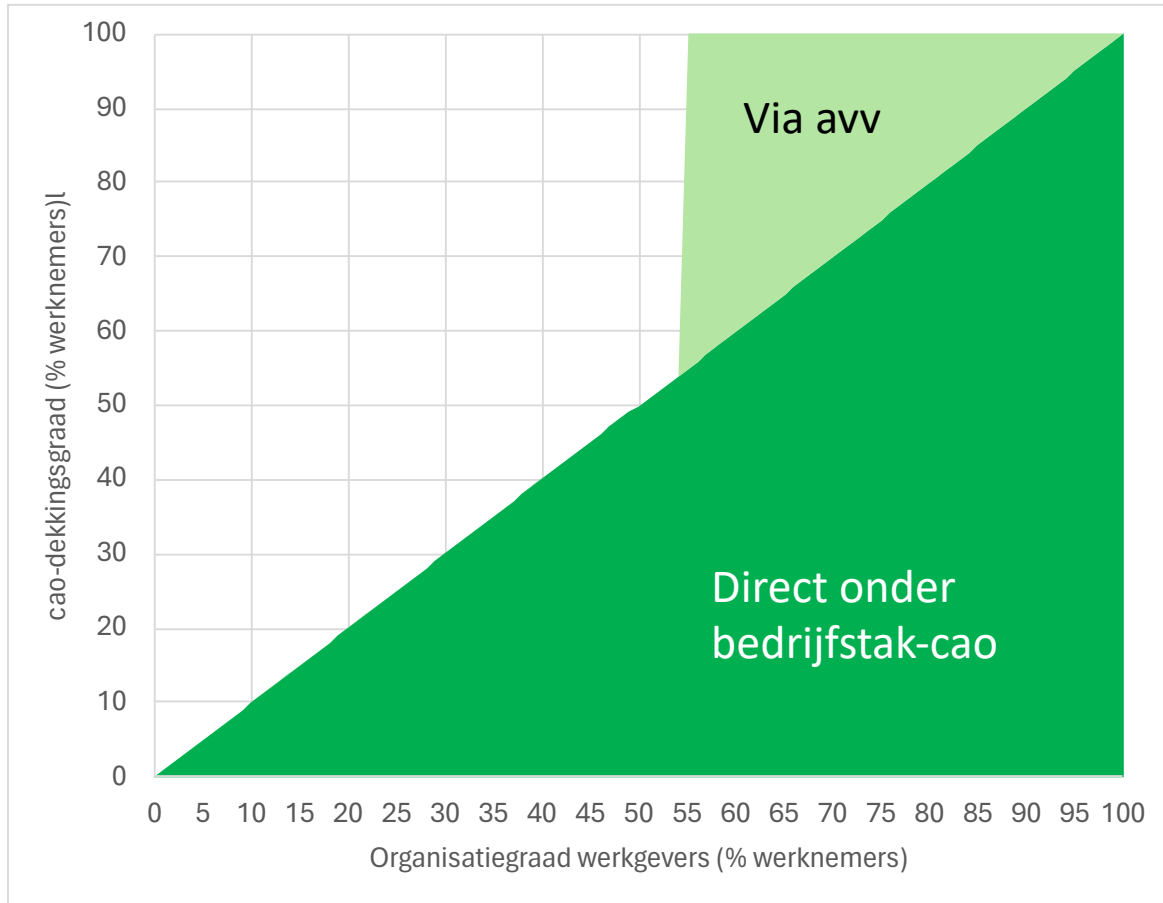

Bron: CBS (maatwerktabel), CBS/TNO (NEA)

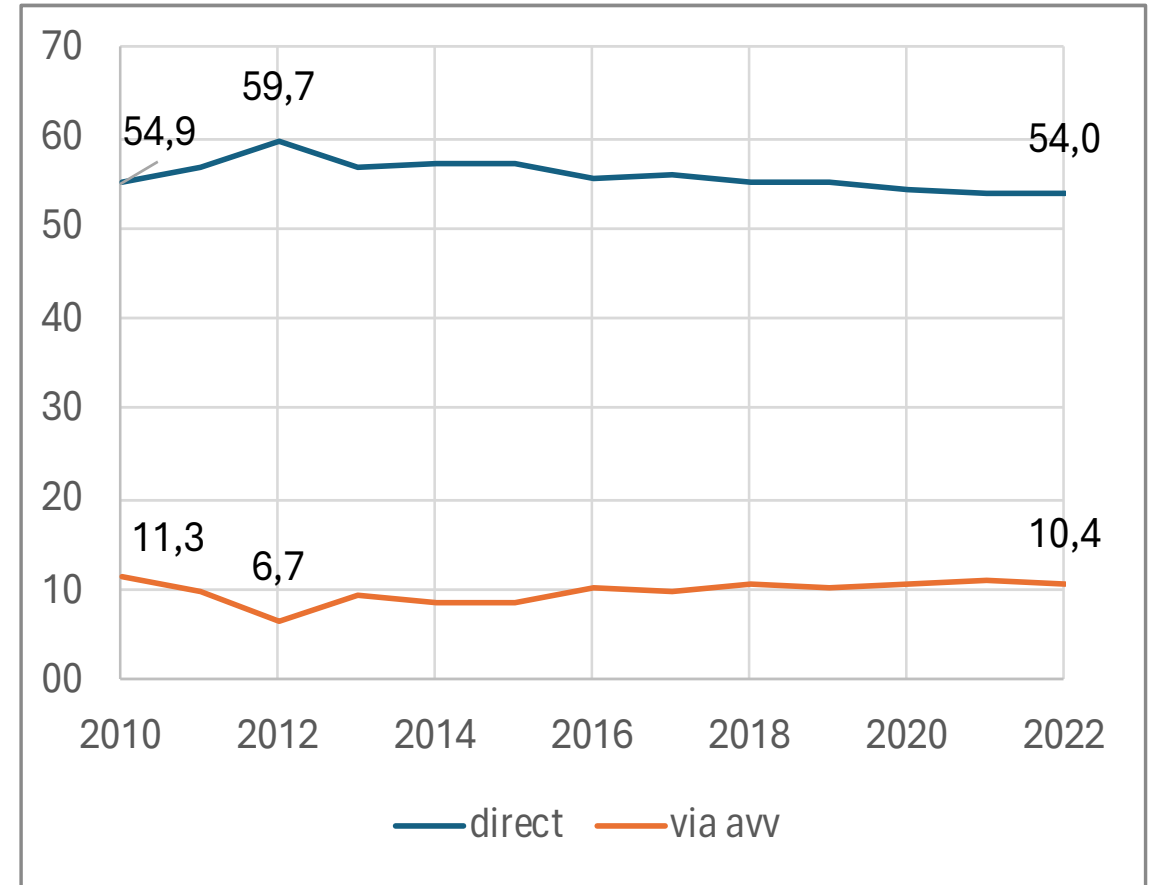
Dekkingsgraad vooral afhankelijk van organisatiegraad werkgevers

De cao-helling

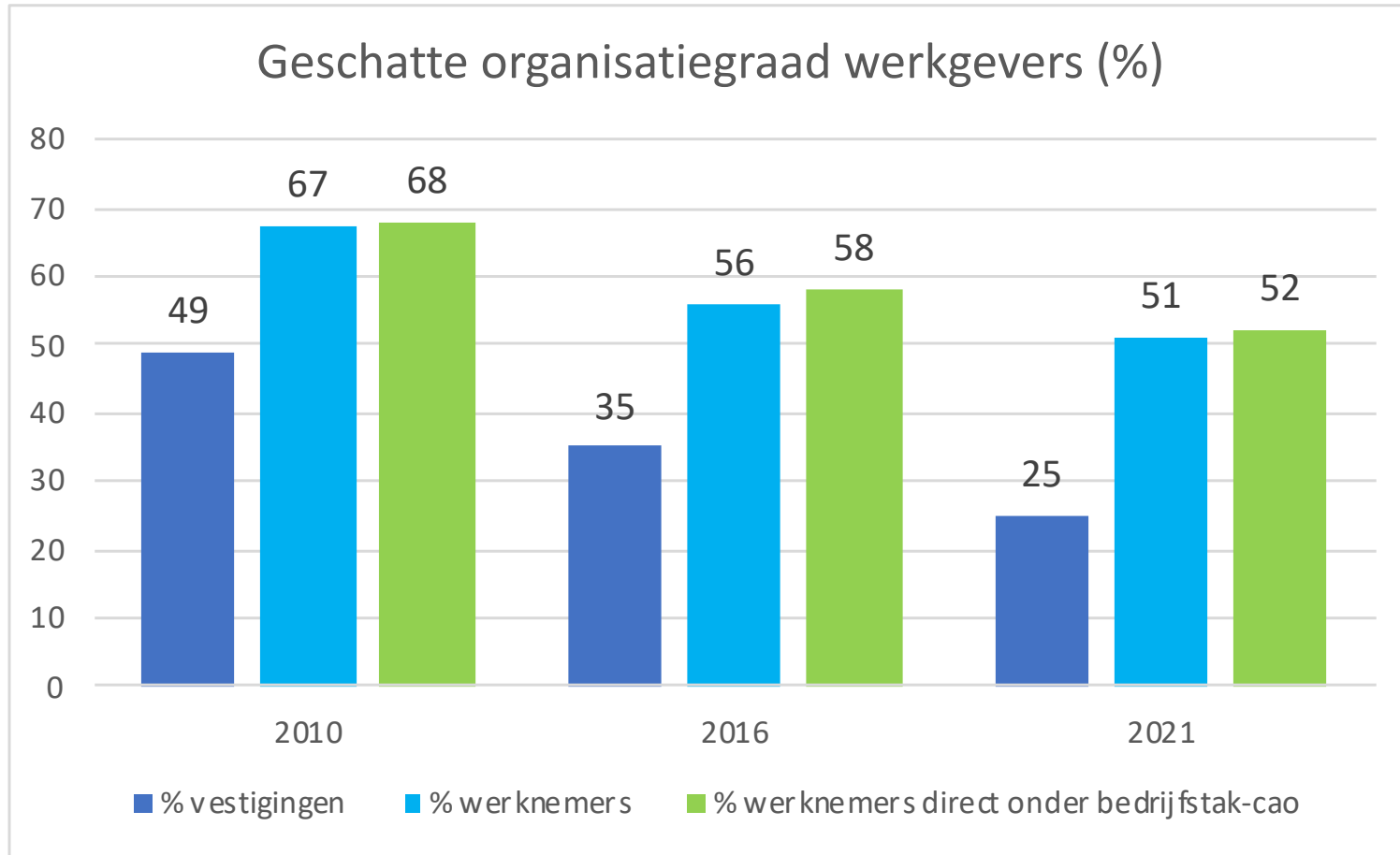

Percentage werknemers dat direct en via avv onder bedrijfstak-cao valt

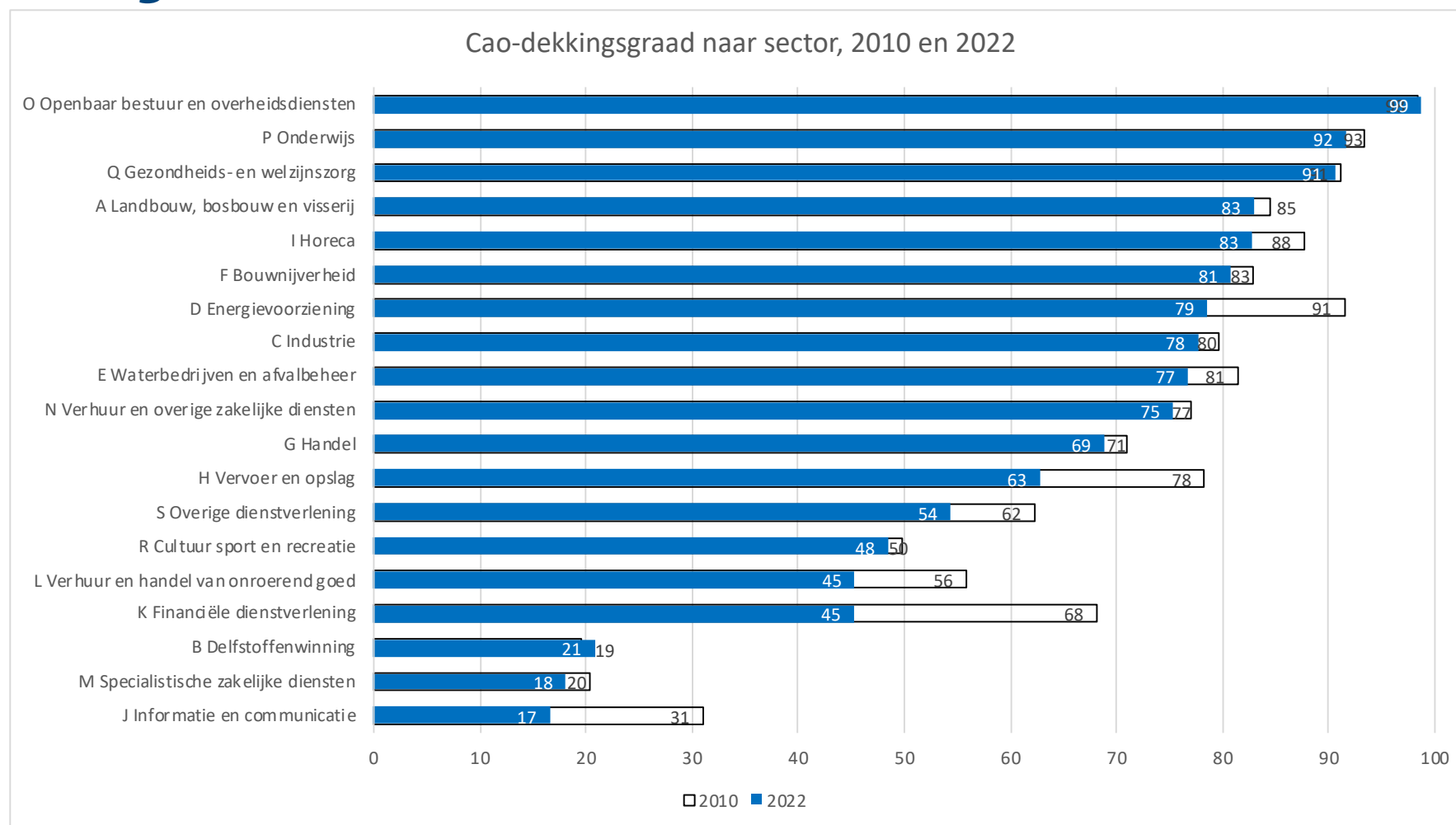
Bron: SZW, CBS (Statline)

Organisatiegraad werkgevers daalt gestaag

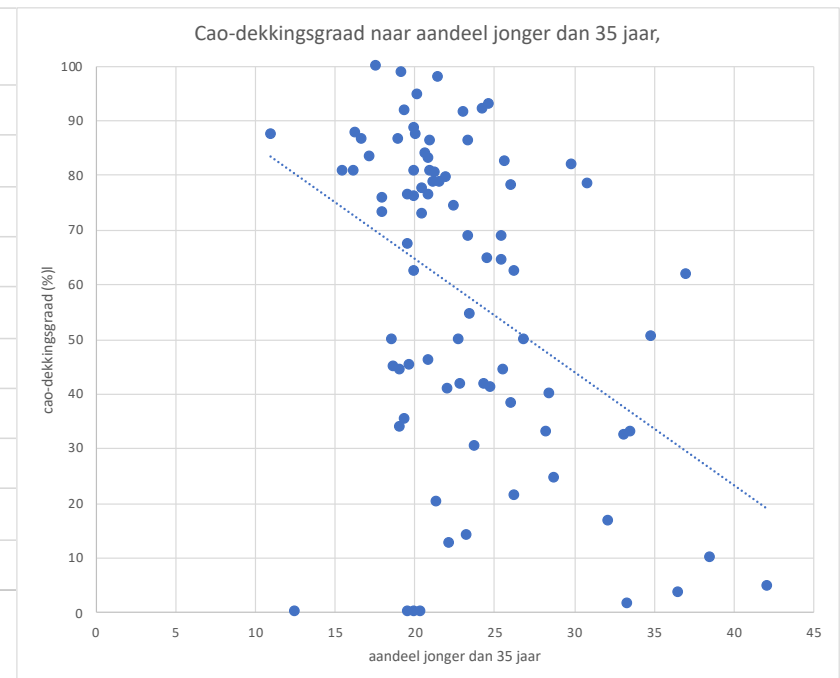
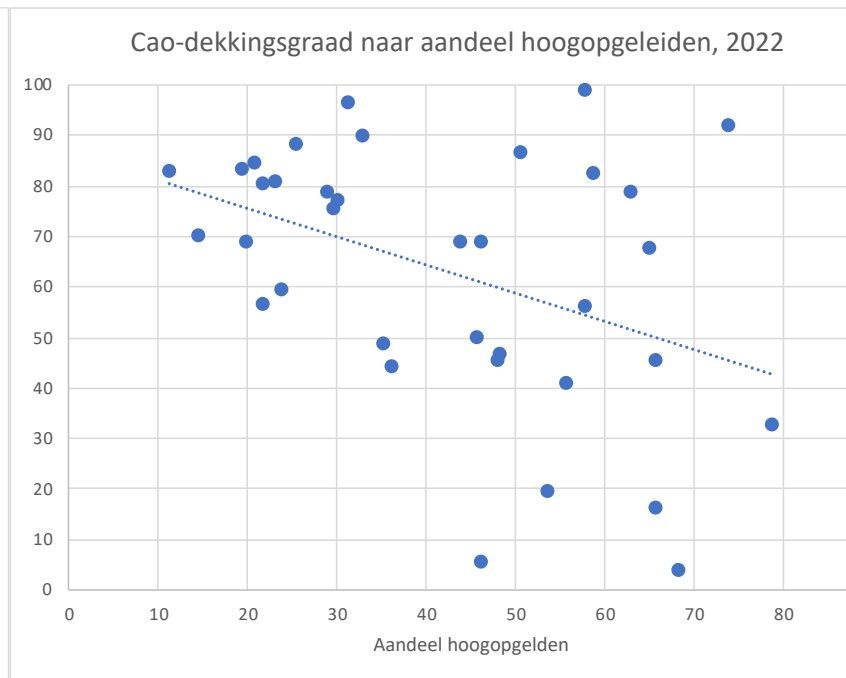
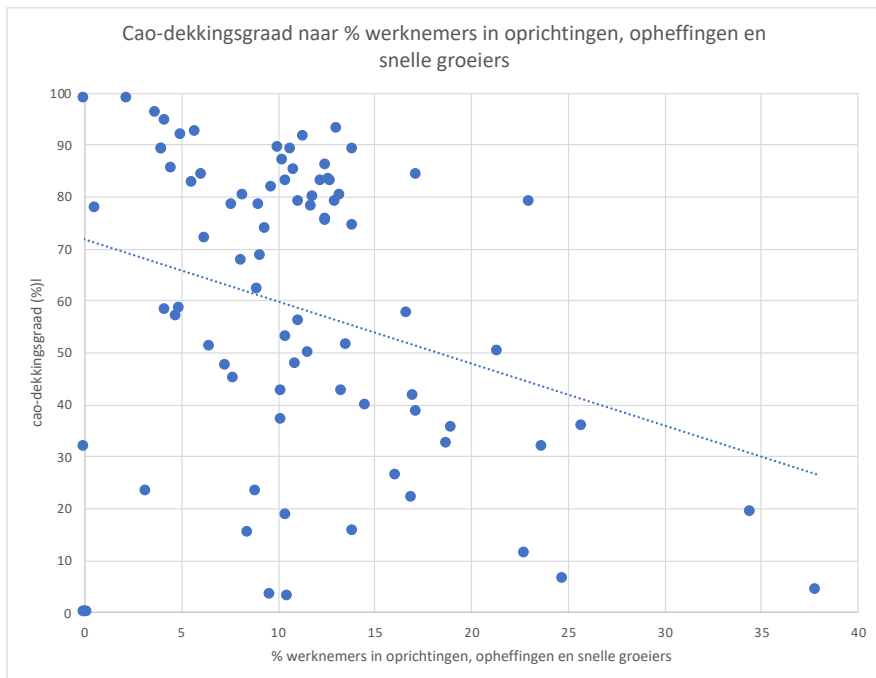

Bron: TNO/CBS (WEA: % vestigingen en % werknemers; SZW: bedrijfstak-cao)

Dekkingsgraad varieert sterk, maar daalt (bijna) overal

Lagere dekkinggraad bij grote dynamiek, veel hoogopgeleiden en veel jongeren

Bron: CBS (maatwerktabel, Statline)

Dekkingsgraad van enkele branches

- Kwantitatieve analyse biedt maar beperkte verklaring voor daling
- Interviews met vakbondsbestuurders, werkgevers en or-leden in sectoren met een lage en/of dalende dekkinggraad
 - Verzekeringen, financiële instellingen, zakelijke dienstverlening, ICT, binnenscheepvaart, reisbranche, post en koeriers, grafimedia en meubelindustrie

Bedrijfstakken met een hoge en stabiele cao-dekkingsgraad

- Lange cao-traditie (*‘padafhankelijkheid’*)
- Sterke werkgeversorganisatie
- Logica van lidmaatschap (= *verklaard door factoren als evenredige verdeling grootte*)
- Ondersteunende relatie vakbonden en werkgevers (d.m.v. o.a. introductielidmaatschappen)
- ... maar vooral bedrijfstakken waar de werkgelegenheid daalt

Bedrijfstakken met een dalende cao-dekkingsgraad

- Hoge vervangingsgraad
- Spanning tussen 'traditionele' brancheorganisaties en nieuwkomers
- Kenmerkend: ICT-sector. Snelle groei, lage cao-dekkingsgraad.
- Effect internationalisering
 - Over geheel van sectoren afwezig maar ...
 - ... Angelsaksische nieuwkomers in de ICT hebben een ander 'wereldbeeld'
- Veranderingen die werkgeversorganisatie bemoeilijken
 - Versnippering bij brancheorganisatie(s) bij binnenscheepvaart (waarnaar de branche van de cao-helling afviel)
 - Onderlinge concurrentie bij post en koeriers

Reisbranche (1)

- ANVR, FNV & CNV sluiten een ge'avv-de bedrijfstak cao af
- Werkgelegenheid -15%
- Hoge vervangingsgraad: verplaatsing winkelstraat naar online
- Inhoudelijke uitholling cao: *”Bedrijven worden daardoor gedwongen om eigen functiehuizen te bouwen boven op het functiehuis van de cao”*(Medewerker Brancheorganisatie).
- *“Het is een vicieuze cirkel: bedrijven doen steeds meer zelf, waardoor er minder ruimte is voor collectieve afspraken, waardoor er weer meer reden is voor bedrijven zelf iets te doen”*(idem).

Reisbranche (2)

- Schaaldivergentie door (buitenlandse) overnames en consolidering aan de bovenkant *‘de M van MKB, dus echt de middelgrote bedrijven, die zijn aan het verdwijnen. Dus de hele grote bedrijven blijven over (...) of de kleinere specialisten’ (idem).*
- Opkomst platformbedrijven (o.a. Booking.com) scheidt een dilemma...

Case 'sociale partners' vs *booking.com*

- *Booking.com*, platformbedrijf met circa 2.000 werknemers in Nederland
- Arbeidsvoorwaarden door ondernemingsraad
- Sinds 2014 rechtszaken tegen *Booking.com*
- Verzoek tot avv in juni 2022, maar *Booking.com* 'stelt de representativiteitsgegevens ter discussie'
- Dubbele houding *Booking.com* wekt 'ergernis', maar scheidt wel een dilemma
- Welke rol voor branche-overstijgende werkgeversorganisatie?
 - Vertegenwoordigen bedrijven met- en zonder cao.

'Het belang van Booking.com kan harmonieus bestaan naast het belang van de reisbranche, zolang ze [de reisbranche en Booking.com] maar niet willen dat wij daarin de oplossing bieden (Medewerker Werkgeversvereniging).

Case: ICT

- Lage en dalende dekkinggraad, stijgende werkgelegenheid
- ICK-cao (10 % -> 4%) en hardware producenten
- Hoge vervangingsgraad, heterogeniteit van werkgevers, lastig te organiseren.
- Angelsaksische arbeidsverhoudingen
 - Gejuridiseerd en geïndividualiseerd (up or out)
 - Effect op levensloop
- Beperkte onderhandelingsruimte voor ondernemingsraad (geen formele machtsmiddelen)
 - OR-Lid: *'we spelen eigenlijk vakbondje (...) wezenlijke invloed als dat in de WOR staat. Nou, ik vind het vaak toch wat beperkt (...) en dat hoor ik ook van andere ICT-bedrijven in de sector. (...)*
 - Beperkte mandaat van werkgeversdelegatie door internationalisering.
 - = externalisering verdelingsvraagstuk

Conclusie (1)

- Cao-dekkingsgraad daalt gestaag
- ... vooral door afname lidmaatschap brancheorganisaties
- Net als bij werknemers worden ook nieuwe generaties werkgevers niet meer vanzelf lid
- Dalend lidmaatschap werknemers én werkgevers dreigen elkaar te versterken

Conclusie (2)

- Minder belang aan collectieve arrangementen en coördinatie: meer nadruk op individuele keuzes en ‘vrije’ marktwerking
 - Angelsaksische moederbedrijven en wens voor maximale flexibiliteit
- Gevestigde bedrijven: continueren bestaande situatie (cao)
- Nieuwe bedrijven: afnemende vanzelfsprekendheid van de cao
- Zachte kussen van de bedrijfstak-cao, maar let op toenemend belang van avv.

(1) De rol van *vakbonden* voor de stijging van de cao-dekkingsgraad

- Beperkte invloed maar...
- Op peil houden / stijgen ledenaantal in goed georganiseerde branches
- Binden jongeren, hoogopgeleiden en werknemers met een bedrijfseconomisch of ICT-beroep (trendmatige groei)
- Optrekken met werkgeversorganisaties om de cao-dekking proberen te verhogen
- Rekening houden met andere dimensies van collectief onderhandelen.
- *Balancing act* tussen positie cao-partij en kwaliteit van cao's

(2) De rol van *werkgevers* voor de stijging van de cao-dekkingsgraad

- Cruciale rol weggelegd: daling vooral verklaard door verslechtering positie werkgeversorganisaties
 - Als werkgevers zich niet organiseren, kunnen vakbonden alleen met individuele werkgevers afspraken maken.
- Gebrek aan transparantie over ledenontwikkeling helpt niet
- Voorkomen dat sectoren van de 'cao-helling' afvallen
 - Mogelijk gevolg van 'free-rider' gedrag
- Balanceren belangen MKB en groot-bedrijf

(3) De rol van *werkgevers en vakbonden samen* voor de stijging van de cao-dekkingsgraad

- Hebben beide belang bij het verhogen van de cao-dekkingsgraad
- Brancheervaging aanpakken door aanpassen werkingssfeer en rechterlijke stappen (vgl. TUI)
 - Dilemma van representativiteitseis
- Gelaagd cao-systeem
 - Introductie overkoepelende sector-cao's met minimumkarakter
 - Vergroot de 'logica van lidmaatschap' voor beiden
 - Huidige structuur werkgeversorganisaties helpen niet

(4) De rol van *de overheid* voor de stijging van de cao-dekkingsgraad (1)

- Internationale verdragen (ILO/EU): ‘plicht om collectieve onderhandelingen (...) te ondersteunen en te stimuleren’...
- ... maar heeft beperkte middelen door contractvrijheid en voluntaristisch karakter cao-stelsel
- Veel (mogelijke) maatregelen (OR/gele bonden) staan haaks op andere dimensies van collectief onderhandelen

(4) De rol van *de overheid* voor de stijging van de cao-dekkingsgraad (2)

- Uitbreiden van driekwartdringend recht met waarborging bescherming werknemers
- cao als vereiste bij publieke aanbestedingen ($\pm 20\%$ bbp)
 - Aantrekkelijk voor sectoren zonder cao-traditie
- Versoepelen eisen algemeenverbindendverklaring
- Verplichtstelling om een cao te onderhandelen als een (representatieve) vakbond daarom vraagt

Naar een fundamentele hervorming van het cao-systeem?

- Hoe voorkomen dat we van de 'cao-helling' afvallen?

Balanceren op de cao-helling

Oorzaken van de daling van de cao-dekkingsgraad en wat eraan te doen is

Paul de Beer & Rein de Sauvage Nolting

Publicatie nr. 27

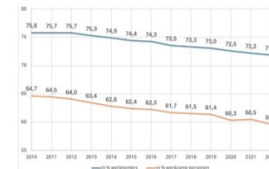
Publicatie nr.27 in het kort 'Balanceren op de cao-helling'.

Paul de Beer & Rein de Sauvage Nolting

De cao is de hoeksteen van het Nederlandse stelsel van arbeidsverhoudingen, het 'poldermodel'. Lange tijd werd als vanzelfsprekend aangenomen dat het overgrote deel van de werknemers - ongeveer 80% - onder een cao valt, zodat hun arbeidsvoorwaarden het resultaat zijn van goed overleg tussen vakbonden en werkgevers. De laatste tien jaar blijkt een hoge en stabiele dekking van cao's echter niet meer zo vanzelfsprekend. Uit recente cijfers van het CBS blijkt echter dat de dekking van cao's tussen 2010 en 2022 met 4 procentpunten is gedaald van 75,8% van alle werknemers naar 71,8% (Figuur 1). Tegelijkertijd neemt het aandeel zzp'ers, die evenmin onder een cao vallen, toe. Hierdoor worden momenteel nog maar voor iets meer dan drie op de vijf werkenden in Nederland de arbeidsvoorwaarden in een cao geregeld. De afkalvende cao-dekkingsgraad roept de vraag op hoe lang de hoeksteen van de cao het huis van de Nederlandse arbeidsverhoudingen nog kan stutten.

Resultaten

Uit het kwantitatieve onderzoek blijkt dat de cao-dekkingsgraad is gedaald doordat het aantal werknemers in niet-cao-bedrijven sneller is gegroeid dan in cao-bedrijven. We zijn vervolgens nagegaan of deze ontwikkeling verschilt tussen sectoren en branches en met welke kenmerken van die branches dit samenhangt. Dit heeft geen eenduidige resultaten opgeleverd, maar wel een aantal aanwijzingen voor ontwikkelingen die een rol zouden kunnen spelen. Allereerst stellen we hierbij vast dat er sprake is van schaalvergroting: cao's zijn samengevoegd en/of ondernemings-cao's zijn opgeheven omdat ondernemingen zich hebben aangesloten bij een bedrijfstak-cao.

Figuur 1. ontwikkeling cao-dekkingsgraad (2010-2022)

In de tweede plaats blijken veranderingen in de sectorstructuur van de werkgelegenheid per saldo slechts een klein effect op de daling van de dekking van de cao te hebben gehad. In de derde plaats wordt de daling van de cao-dekkingsgraad ook niet verklaard door het feit dat cao's minder vaak algemeen verbindend worden verklaard. Integendeel, het aandeel werknemers dat via de avv onder een cao valt, is juist toegenomen. Tegelijkertijd plaatsen we hierbij een belangrijke kanttekening: dat de betekenis van de avv groter wordt, duidt op een afnemende organisatiegraad van werkgevers. Dit blijkt ook uit het feit dat het aandeel werknemers dat direct onder een bedrijfstak-cao valt (doordat zij werkzaam zijn bij een georganiseerde werkgever) is afgenomen. Hoewel een groeiend aandeel avv-werknemers op zichzelf bijdraagt aan verhoging van de cao-dekkingsgraad, is het tegelijkertijd een aanwijzing dat de representativiteit van werkgeversorganisaties afneemt. Op termijn zou dit juist tot een forse daling van de cao-dekkingsgraad kunnen leiden als in een toenemend aantal branches werkgevers niet meer de vereiste 55% organisatiegraad behalen om avv mogelijk te maken, zie daarvoor figuur 2. Op nationaal niveau vinden we dus geen eenduidige verklaring voor de oorzaak van de dalende cao-dekkingsgraad.